

ISBN 978-9989-857-08-9

Наслов: Алтернативен извештај за состојбата со правата на децата во Република Македонија - гледано од страна на децата

Издавач: Прва детска амбасада во светот Меѓаши – Република Македонија

Извршен директор и основач: М-р Драги Змијанац

Автори: Ајан Кајчагоски, Маткова Гордана, Георгиев Ненад, Методија Јованов, Деспина Апостолска, Зорица Николоска, Евгенија Ѓорѓиоска, Невенка Ридова, Ѓореска Александра, Петар Јосифов, Марко Божиновски, Оља Стојковска, Марио Петковски, Марко Трајковиќ, Тамара Ѓорѓевска, Елена Димитриевска, Натали Маркоска, Софија Манчева, Васка Бојаци, Ѓорѓи Тупаров, Лиридона Велиу, Едмонд Абдеу, Хасани Фатбарда, Јорданоски Дијана, Христоска Мери, Конеска Валерија, Стефанија Змијанац, Драгана Станковиќ, Јелисавета Станковиќ, Фикрет Весели, Надежда Дамевска, Давид Стојковски, Ана Нашева, Васил Каракулев, Елена Лазарова, Љубица Трајкова, Фатиме Ајруловска, Борис Георгиевски, Мила Дамјановска, Биљана Ристевска

Ментор: Гордана Пирковска Змијанац

Проектен тим: Татјана Јаневска,
Катерина Конеска, Светлана Мулкуеен

Лектор: Марина Геческа - Василевска

Дизајн на корица: Бесник Селмани

Графичка подготовка и печатење:
Југореклам

Тираж: 700

Адреса на издавачот:

Прва детска амбасада во светот Меѓаши
– Република Македонија

ул. Коста Новаковиќ бр. 22 а

1000 Скопје, Република Македонија

тел: +389 2 2463 316,

факс: +389 2 2465 900

СОС телефон за деца и млади:

0800 1 2222

E-mail: info@childrensembassy.org.mk

Web: www.childrensembassy.org.mk

Детските права во Македонија од страна на децата

СКОПЈЕ, НОЕМВРИ 2009

СОДРЖИНА

Предговор.....	4
I. Вовед	7
II. Запознаеност на децата со нивните права и Конвенцијата.....	9
III. Учество на децата во донесување на одлуки за прашања од нивен интерес.....	12
1. Почитување на детското мислење во семејството	12
2. Почитување на детското мислење во училиштето.....	13
3. Детски парламент и други форми на здружување на децата	13
4. Дали се моќни децата да прават позитивни промени?	14
IV. Насилство врз децата	14
1. СЕМЕЈСТВО.....	14
2. УЧИЛИШТЕ	16
V. ДИСКРИМИНАЦИЈА.....	17
VI. Институции, организации и поединци кои се грижат за заштита на детските права	20
VII. Квалитет на живот	23
VIII. Посебни напомени.....	25
Деца исклучени од училиште.....	25
Квалитетно образование	26
Деца со посебни потреби	27
Непочитување на детските права.....	28
IX. Заклучоци.....	29
X. Наши препораки	31
XI. Препораки од други деца.....	32
ОБРАЗОВАНИЕ	32
ЗДРАВСТВО	34
ДИСКРИМИНАЦИЈА	34
ЕДУКАЦИЈА	34
МЕДИУМИ	34
ДРУГО	35

Предговор

За оние кои сакаат да дознаат нешто повеќе како настана овој извештај и зошто е подготвен.

Пред вас е Алтернативниот извештај или т.н. Извештај во сенка, подготвен од страна на децата вклучени во проектот „Градење култура на детско учество“. Ова е за првпат во Република Македонија деца да подготват нивен извештај и истиот да го застапуваат пред Комитетот за правата на детето при Организацијата на Обединетите нации (ООН). Многу малку држави досега во светот биле претставувани пред Комитетот со алтернативен извештај за состојбата со правата на детето подготвен од деца.

Конвенцијата за правата на детето беше усвоена од Генералното собрание на ООН во 1989 година. Правата зацртани во оваа Конвенција ги дефинираат универзалните принципи и норми за статусот на детето. Република Македонија пристапи кон Конвенцијата во ноември 1993 година. Првиот извештај за состојбата со правата на децата државата попписничка мора да го поднесе 2 години по ратификацијата на Конвенцијата. Понатаму, извештаи се бараат секои 5 години со можност за додатни извештаи во меѓупериодот, доколку е тоа потребно. Во 2007 година Република Македонија го предаде Вториот периодичен извештај за Конвенцијата. Сите извештаи ги разгледува Комитетот за правата на детето при ООН, кој се состанува неколку пати годишно во Женева. Откако Комитетот ќе ги добие државните извештаи, понатаму бара пишани информации од невладини и меѓувладини организации. Она што е посебно важно е дека Комитетот особено цени доколку и децата дадат свој извештај и учествуваат на состаноците (сесиите на кои се разговара за извештаите и се бараат одговори од владата на одредени прашања). Почитувањето на мислењето на децата и учеството на децата во прашања кои се од нивен интерес е од особена важност за секоја држава која се

стреми да биде демократска и по мерка на децата. Детското учество им овозможува на децата и младите да бидат слушнати, активно да создаваат и да предизвикуваат позитивни промени во заедницата.

За таа цел, покрај невладините организации и меѓувладините, исто така, и децата почнуваат да се здружуваат и да подготвуваат свои извештаи со кои треба да му помогнат на Комитетот за правата на детето да добие јасна слика за тоа дали државните извештаи ја прикажуваат реалната ситуација на децата, да постави приоритети и да ги одреди клучните прашања до владите.

За време на прелиминарната средба Комитетот за правата на детето ги зема предвид сите важни информации добиени од децата и невладините организации и подготвува листа на прашања кои се доставуваат до владите. Од владите се бара да одговорат на овие прашања писмено. Потоа за пленарната седница Комитетот ги повикува претставниците на владата да одговараат на одредени прашања.

Со цел адекватно да одговори на барањата на Комитетот за правата на детето, есента 2008 година Првата детска амбасада во светот „Меѓаши“ започна со реализација на проектот „Градење култура на детско учество“. Активностите беа насочени кон поактивно вклучување на децата и младите во процесот на мониторинг на детските права, особено поради тоа што **Владата на Република Македонија сè уште го нема усвоено детското учество како регуларна политика во донесувањето на одлуки во областа на детските права. Отсуството на механизми на слушање на гласот на децата на национално ниво е причина зошто нивниот глас не се слуша, зошто децата активно не се вклучени во создавање и креирање промени.** Подготовката на Алтернативниот извештај претставува важен чекор кон постигнување на оваа цел. Затоа создадовме мрежа од 7 невладини организации, кои оформија групи од 10 до 15 деца на возраст од 10 до 18 години, кои, исто така, беа вклучени во процесот на истражувањето на детските права во Македонија, кое децата го спроведоа во јуни

2009 г. Повеќе информации за истражувањето види на <http://www.childrenembassy.org.mk/?ItemID=DED8E0F2EA1A2B4DB67BFA37D65147EB>

За да подготвиме посеопфатен извештај Детската амбасада „Меѓаши“ се здружи со уште 6 невладини организации: Хуманитарно здружение „Мајка“ од Куманово, Центар за балканска соработка „Љоја“ од Тетово, Совет за превентива од малолетничка деликвенција од Кавадарци, Женска граѓанска иницијатива „Антико“ од Кичево, Центар за граѓанска иницијатива од Прилеп, Центар за одржлив развој „Порта“ од Струмица. Имавме 3 тренинзи, 3 работилници, многу дружење и мноогу работа, така што како резултат на целиот процес на крајот излезе овој извештај.

Им благодариме на Делегацијата на Европската Унија и УНИЦЕФ за поддршката во процесот на подготовката на овие извештаи.

Гордана Пирковска - Змијанац
Програм менаџерка и основачка
Прва детска амбасада во светот „Меѓаши“

I. Вовед

Извештајот во сенка, подготвен од страна на децата има за задача да презентира податоци кои засегаат што поголем број на детски права од Конвенцијата за правата на детето, се со цел да претстави поточен приказ на степенот на нивното почитување во земјата.

Овој извештај во сенка го направивме група деца и млади, членови на седум НВО-и и тоа: Женска граѓанска иницијатива „Антико“ – Кичево, Хуманитарна организација „Мајка“ – Куманово, Совет за превентива од малолетничка деликвенција – Кавадарци, Центар за одржлив развој „Порта“ – Струмица, Центар за балканска соработка „Љоја“ – Тетово, Центар за граѓанска иницијатива – Прилеп, Прва детска амбасада во светот „Меѓаши“.

Групата ја сочинуваат 62 деца од 7 града и исто толку граѓански организации. Меѓу членовите на групата има деца од основно и средно образование, од различни етнички групи, деца со хендикеп и деца кои не одат на училиште.

Истражувањето¹ е направено на деца од 10 до 18 години со помош на анкетен прашалник, кој е подготвен од страна на децата. Анкетирањето е спроведено во 41 основно и 24 средни училишта, во 16 општини и 7 града меѓу кои се: Скопје (10 општини), Струмица, Кичево, Кавадарци, Тетово, Прилеп, Куманово.

1

<http://www.childrensembassy.org.mk/WBStorage/Files/istranzuvanje%20za%20privata%20na%20decata%20vo%20skolite%202009.pdf>
<http://www.childrensembassy.org.mk/WBStorage/Files/Percepција%20na%20pravata,%20diskriminacija%20i%20nasilstvo%20vrz%20decata.pdf>

Анкетирањето е споведено на 2234 ученици во текот на месец јуни 2009 година. Според етничката припадност на испитаните ученици 1282 (57,4%) се Македонци, 659 (29,5%) се Албанци, 74 (3,3%) се Роми, 44 (2%) се Срби, 33 (1,5%) се Бошњаци, 31 (1,4%) се Турци, 4 (0,2%) се Власи и останати се 19 (0,9%). Дел од испитаниците односно 88 (3,9%) одбиле да одговорат на прашањето за етничката припадност.

Според половата распределеност на испитаниците, машки се 1034 (46,3%), а 1078 (48,3%) се женски. 122 (5,5%) испитаници одбиле да одговорат на прашањето.

Во овој извештај ги разгледаваме резултатите според пол, возраст и град.

Во рамките на проектот „Градење култура на детско учество“ беа организирани три тренинзи за детските права, работилници и кампања. Два од тренинзите беа на теми „Детските права и мониторинг на детските права“, а третиот тренинг на тема „Децата во процесот на подготовка на извештајот во сенка и известување за состојбата со детските права“. На работилниците ги обработувавме овие теми и го подготвувавме извештајот. Меѓу другото учествувавме во кампањата „Образование за сите“.

Покрај тоа што преку дружење и соработка ги обработивме горенаведените теми, ние децата како учесници имавме можност токму преку овој проект да влијаеме за воведување на позитивни промени во нашата заедница. Со овие податоци ние дадовме приказ за состојбата на детските права во Македонија, а воедно приложивме и препораки кои сметаме дека ќе придонесат за нивно подобрување во иднина.

Извештајот во сенка е дел од проектот „Градење култура на детско учество“ финансиран од Европската унија и кофинансиран од УНИЦЕФ, а креиран од Првата детска амбасада во светот „Меѓаши“.

II. Запознаеност на децата со нивните права и Конвенцијата

Една од основните обврски на државите членки кои ја имаат ратификувано Конвенцијата за правата на детето е што пошироко и на соодветен и активен начин да ги запознаат луѓето (возрасните и децата) за нејзината содржина (детските права). Токму затоа и првите неколку прашања од нашата анкета се однесуваат на тоа колку децата се запознаени со своите права (како и со постоењето на Конвенцијата) и од каде се здобиле со информациите.

Прашањето „Кои права на детето ти се познати?“ дури 73% од децата го оставиле неодговорено, што всушност и сведочи за фактот дека голем дел од децата во Македонија воопшто не знаат за своите права. 27% од децата кои одговориле на прашањето ги навеле следниве права:

1.	Право на воспитување и образование на мајчин јазик	43.0%
2.	Право на слободно мислење, слобода на говор, вероисповест	21.3%
3.	Право на опстанок и развивање во мир и слобода	19.7%
4.	Право на љубов, заштита од злоупотреба и малтретирање	9.1%
5.	Несоодветни одговори	6.0%
6.	Право да биде почитувани и да ги почитува другите	4.9%
7.	Право на игра, слободно време и рекреација	4.1%
8.	Право на дм, родители/семејство	4.1%
9.	Право на здравствена заштита	2.9%
10.	Друго	2.6%
11.	Приватност	2.6%
12.	Право на идентитет	2.1%
13.	Право на слободно дружење	1.9%

14.	Право на еднаквост (без дискриминација)	1.3%
15.	Слобода на избор	1.2%
16.	Право на пристап до соодветни информации	0.3%

Сметаме дека непознавањето на правото на еднаквост од страна на децата претставува сериозен проблем, бидејќи се работи за право од есенцијално значење и право кое е важна одлика на секоја демократска држава.

На прашањето „Дали според тебе правата на детето ги вклучува и неговите одговорности?“, 82,5% одговориле потврдно. На прашањето „Што според тебе претставува одговорност на детето?“ испитаниците одговориле дека одговорност е:

1.	Да ги извршува сопствените обврски	63.9%
2.	Да се однесува со почит кон другите	61.8%
3.	Да ги почитува правата на другите	46.8%
4.	Да се залага во почитувањето на правата на другите	20.2%
5.	Друго	6.4%
6.	Несоодветен одговор	6.4%
7.	Да учи и да ги извршува обрските во училиштето	1.0%
8.	Да ги почитува возрасните (родителите)	0.6%

Овој податок ни зборува за тоа дека почитувањето на возрасните и родителите е од најмала важност за децата.

Според нас за да се смени ваквата ситуација неопходно е семејството да функционира на подемократски начин, односно повеќе да се почитува и да се зема во предвид мислењето на детето при донесувањето на одлуки за семејството, со што меѓу другото ќе се воспостави и пријателски однос

понеѓу родителите и децата и со тоа и повеќе ќе ги почитува.

На прашањето „Од каде си добил/а информации за правата на детето?“ децата ги дале следниве одговори:

1.	Училиште	68.9%
2.	ТВ	46.5%
3.	Дома	39.1%
4.	Интернет	28.9%
5.	Весник/списание	25.6%
6.	Роднини/пријатели	18.8%
7.	Невладина организација	10.2%
8.	Радио	8.0%
9.	Друго	5.2%
10.	Без одговор	3.1%
11.	родителите	0.1%

Според нашето мислење, невладините организации треба да извршат регрутација на нови млади членови (т.е. да бидат повеќе распространети меѓу децата) и да посветат поголемо внимание на детските права и нивната имплементација во нашата држава. Исто така, овие податоци ни говорат и за тоа дека и самите родители не се свесни, односно не ги познаваат детските права.

На прашањето „Дали си слушал/а за Конвенцијата за правата на детето?“ 53% од децата одговориле со да, а 38,5% со не. Преку истите извори со кои децата се запознаваат со своите права, тие дознале и за Конвенцијата.

Со цел да се намали големиот процент на деца кои не се запознаени со своите

сопствени права и Конвенцијата препорачуваме одржување на трибини, работилници, семинари како и изработка на едукативен материјал (постери, флаери) поделен главно низ училиштата.

III. Учество на децата во донесување на одлуки за прашања од нивен интерес

Почитувањето на детското мислење и учеството на децата во донесувањето на одлуки кои се однесуваат на нив, не се само од полза за децата, туку се и од полза за целото општество. Ова е еден од начините за осознавање на нивните вистински проблеми, но и начин за нивно ефикасно решавање.

1. Почитување на детското мислење во семејството

Најголем дел од децата сметаат дека нивните родители не им ги наметнуваат своите ставови и го почитуваат нивното мислење во врска со начинот на облекување, исхраната, излегувањето, дружењето, учењето, личните убедувања и играта.

Не треба да се занемарат и податоците дека на 24% од децата родителите влијаат врз нивните лични убедувања, а на 22% врз начинот на користење на слободното време.

Но со оглед на тоа дека децата не се физички и ментално целосно зрели, понекогаш ваквите влијанија од страна на родителите може да бидат од нивна полза. Сепак ова не е оправдано доколку ваквите наметнати ставови влијаат негативно врз детето.

2. Почитување на детското мислење во училиштето

Меѓудругото во нашата анкета ги прашавме децата колку се почитува нивното мислење од страна на професорите. Со „многу често“ одговорија 40%, со „ретко“ 38%, а со „никогаш“ 7%. Од ова можеме да заклучиме дека мислењето на детето не се почитува доволно, ниту се зема во предвид од страна на професорите.

Станува збор за прекршување на детско право кое може да има негативно влијание врз понатамошниот развој на ученикот (на пример може да се јави страв од изразување на сопственото мислење). Поради тоа е неопходно подобро запознавање на професорите и подигање на нивната свест за значењето на ова право.

Поголемиот број деца (65%) се запознаени со постоењето на Училиштен кодекс (Правилник) на однесување, ама малку од нив (31%) биле вклучени во неговото донесување и се подобро запознаени со неговата содржина.

3. Детски парламент и други форми на здружување на децата

Најголем дел од анкетираниите деца не се запознаени со постоењето на детски парламент, организација, дебатен клуб или други форми на здружување во нивната средина, што го оневозможува и нивното вклучување во истите.

На прашањето „Дали во твојата средина постои детски парламент, организација, дебатен клуб или други форми на здружување?“, ги добивме следниве одговори:

Да	20%
Не	33%
Не знам	47%

Најзапознаени со постоењето на ваквите форми на здружување се децата од Кавадарци (34%) и Струмица (50%) каде бројот на оние кои одговориле потврдно на ова прашање е значително поголем во однос на другите градови.

Од оние кои знаат за постоењето на детскиот парламент 16% сметаат дека придонесува во подобрувањето на детските права и изразувањето на детското мислење, а 2,5% дека не придонесува.

Со цел подобро запознавање со детскиот парламент и неговата работа препорачуваме зголемена промоција, посебно низ училиштата.

4. Дали се моќни децата да прават позитивни промени?

Според податоците од анкетата 76% од децата сметаат дека се моќни да прават позитивни промени за прашања од нивен интерес.

Ова е уште една причина повеќе децата директно да бидат вклучени во донесувањето на одлуки кои се однесуваат на нив.

IV. Насилство врз децата

Според резултатите од анкетата прашањата за насилство врз децата ги класифициравме во рамките на семејството, училиштето, улицата и меѓу другарите и врсниците.

1. СЕМЕЈСТВО

Во семејствата на 64% од испитаниците нема насилство, додека пак 21% од децата се изјасниле дека има насилство, од кои 2,3% одговориле дека тоа се случува секојдневно.

Секојдневно насилство по градови	Процент
Тетово	0,9%
Куманово	5,4%

Секојдневно насилство по возраст	Процент
Прва година средно	5,2%
Седмо одделение	1,1%

„Дали ти се случило ти лично да удриш, тепаш некој член од твоето семејство?“

Ти лично да удриш, тепаш некој член од твоето семејство?	Процент
женски	18%
машки	14%

Во однос на психичкото насилство најизразени категории се навредување (30%) и исмејување (18%). Ова е најизразено кај учениците од трета година (45% навредување; 24% исмејување). Најверојатно тоа се должи на тоа што станува збор за повозрасни деца кои се физички и ментално поразвиени и врз кои родителите не можат да применат физичка сила.

Слична процентуална застапеност има и во спротивна ситуација кога децата лично навредуваат или исмејуваат некој член од семејството.

Според добиените податоци во рамките на семејството најчесто прекршување на детските права се врши од страна на брат/сестра, додека најмногу се почитуваат од баба/дедо.

2. УЧИЛИШТЕ

На прашањето „Дали во твоето училиште се случува насилство?“ - дури 56% од децата (иста процентуална застапеност и кај момчињата и кај девојчињата) потврдиле дека во нивното училиште има насилство, а во 14% од случаите се случува секојдневно. Во средните училишта насилството е за 6% позастапено отколку во основните.

Како најзастапен облик на насилство помеѓу професор – дете се среќаваат: именувањето со погрдни имиња и прекари, навредување, исмејување поради етничко потекло и примена на физичко насилство.

На прашањето: „Дали познаваш дете кое професор/професорка го удрило?“ потврдно одговориле 57% од испитаниците, што е всушност повисок од процентот на деца кои директно признале дека биле удрени од професор (14,5%).

Начин на насилство	Процент
Шлаканица	63%
Стапче	34%
Вулгарни зборови	29%
Креда	24%
Клоца	15%

Според нас професорите го сметаат физичкото насилство за ефикасна педагошка мерка, па затоа го применуваат и сметаат дека би можело да се толерира.

На прашањата: „Дали си информиран за случај на насилство на ученик врз професор/професорка?“ и „На кој начин ученик нападнал професор?“ 35% од

испитаниците одговориле со да во овие облици: со вулгарни зборови 52%, со шлаганица 29%, со креда 18%, со клоца и стапче 17%.

Девојчињата и момчињата користат различни облици на насилство, односно кај девојчињата е позастапено психичкото насилство со разлика од 26%, во однос на момчињата, а момчињата повеќе го користат физичкото насилство со разлика од 26% во однос на девојчињата.

Меѓу облиците на насилство кои постојат во училишните средини се вбројува и сексуалното вознемирување за кое 9% одговориле потврдно. Сметаме дека оваа бројка е поголема, бидејќи голем дел од децата не знаат што се подразбира под сексуално вознемирување (најверојатно бидејќи во училиштата не постои сексуално воспитување), а дел од нив се срамот да признаат.

Повеќето случаи на насилство во училиштето остануваат невидливи, затоа што децата се плашат да кажат. Децата треба да се охрабрат да зборуваат за овие проблеми, затоа што молчењето на децата го отежнува решението на проблемите.

V. ДИСКРИМИНАЦИЈА

Анкетата покажува дека 39% од момчињата и 43% од девојчињата некогаш во некоја ситуација се почувствувале дискриминирани (обесправени).

Сметаме дека една од можните причини за ваквите резултати се должи на тоа што правото на еднаквост (без дискриминација) е едно од најмалку познатите права (2%).

Поради која причина си се почувствувал/а дискриминиран/а?	
возраст	44%
јазик	19%
етничка припадност	17%
пол	16%
вероисповед	15%
раса	9%
друго	36,65%

Најмногу дискриминација врз база на возраст се случува во градовите Кавадарци и Кичево (60%), а најмалку во Тетово и Куманово (40%). Секој втор ученик/ученичка од 7 одделение се чувствува дискриминиран заради возраста, а најмал процент на дискриминирани има кај осмооделенците – секој трет ученик/ученичка, што воопшто не е мала бројка.

Јазикот како причина за дискриминација е најприсутен кај момчињата - двапати повеќе отколку кај девојчињата. Во Кавадарци е најмал процентот на дискриминација по јазик (6%), а најголем е во Тетово (29%). Ваков тип на дискриминација е најчест во шесто одделение (28%), а најмалку се случува во трета година средно образование (13%).

Дискриминацијата поради етничко потекло е најзастапена во градовите Тетово (31%) и Кичево (32%), исто како и дискриминацијата по јазик, најверојатно затоа што припадници на различни етнитети зборуваат на различни јазици. Машките се чувствуваат поддискриминирани (22%) отколку девојчињата (12%). Најмногу дискриминација по оваа основа има во прва година средно (23%), а најмалку во трета година средно (10%).

Девојчињата се подискриминирани врз база на полот отколку момчињата (разлика од 8%). Овој тип на дискриминација, како и претходните два е најзастапен во градовите Тетово (20%) и Кичево (21%), и најмногу се случува меѓу учениците од прва година средно (23%), а најмалку во трета година средно (11%).

Дискриминацијата врз основа на вероисповед е, исто така, застапена кај децата, најмногу во петто одделение (31%), а најмалку во трета година средно (5,7%). Најчесто се случува во градовите Тетово (25%) и Кичево (32%).

Расата како причина за дискриминација е позастапена кај момчињата (14%), отколку кај девојчињата (5%), најмногу во петто одделение (17%), како и дискриминација врз основа на вероисповед, а најмалку во седмо одделение (6%). Овој тип на дискриминација најчесто се случува во Кичево (21%).

Дискриминација врз основа на социјално потекло најмногу се случува во градот Тетово (27%), а најмалку во Кичево (17%). Најчесто дискриминацијата на оваа основа се случува од страна на врсниците (84%), а следни се професорите (44%). Ова прашање нема разлики во однос на полот на испитаниците, но има во однос на возраста. Во основното училиште процентите се движат од 15% до 23%, а во средните училишта од 24,5% до 34,5%.

По прашањето за дискриминација врз основа на етничко потекло, 21% од испитаниците лично почувствувале таков вид на дискриминација, најмногу од страна на своите врсници (77%), а 29% од страна на професорите. Овој вид на дискриминација најчесто се случува во Тетово, а најретко во Кавадарци. Врз основа на етничкото потекло момчињата се чувствуваат подискриминирани (27%) наспроти девојчињата (16%). Слично како и на основа на социјално потекло, така и за етничко потекло (национална припадност), дискриминацијата во основните училишта се движи од 13% до 23%, а во средните училишта од 20% до 33%.

Во многу училишта се прекршува правото на образование за децата со хендикеп како резултат на непостоењето на соодветни услови за нивно вклучување во редовната настава, што меѓудругото претставува една форма на дискриминација.

VI. Институции, организации и поединци кои се грижат за заштита на детските права

Во нашата анкета, исто така, ги запрашавме децата кои институции и поединци сметаат дека се задолжени да ги обезбедат нивните права. На тоа прашање ги добивме следниве резултати:

Институции	Процент
Држава	71%
Семејство	38%
Училиште	47%
Невладини организации	20%

Меѓутоа само 21,5% од децата се обратиле некаде кога им било повредено некое право, додека пак 35% се изјасниле дека досега не им било повредено ниту едно право.

Најмногу доверба децата имаат во нивните родители на кои за помош им се обратиле половина од нив. На полицијата § се обратиле 13,5%, а на некои од СОС-телефонските броеви 2%.

Најверојатно овие 2% се должат на стравот на децата од разоткривање на нивниот идентитет, а посебно за оние кои живеат во помалите градови.

Додатен податок е дека само 6% од децата се запознаени со некој СОС-телефонски број каде би можеле да се обратат за помош.

Најпознати им се телефонските броеви на полицијата, СОС-телефонот за деца и млади „Меѓаши“ и СОС-линијата за помош од трговија со луѓе.

Во време кога се повеќе се зголемува бројот на зависници од наркотични средства, особено меѓу младите луѓе, застрашувачки е фактот дека многу мал процент се запознати дека постојат советувалишта за дроги.

Само 166 од 2234 испитаници ги знаат броевите на советувалиштата за дроги.

Не може, а да не се спомене дека само 2% од децата на кои им било повредено некое право се обратиле во училиштето, а само 0,3% во Центарот за социјални работи.

И покрај тоа што овластените лица вработени во овие институции се покомпетентни од родителите, сепак децата немаат доверба во нив.

Во дел од училиштата нема доволно развиена комуникација меѓу овластените лица и учениците.

Како причина за необраќањето на децата во центарот за социјални работи би можело да се наведе и дека добар дел од нив веројатно и не се запознаени со постоењето на ваквите центри и нивната работа.

15% од испитаниците се задоволни, додека 2% не се задоволни од институцијата на која се обратиле кога им било прекршено некое право.

На прашањето „Дали си слушнал/а за Првата детска амбасада во светот - Меѓаши?“ потврдно одговориле 43%, од кои само 3% знаат која е улогата на оваа организација.

Приближно исти проценти се добиени и на прашањето за тоа дали децата слушнале (45%) за Народниот правобранител и која е неговата улога (4,4%).

Што преземаат децата за заштита на нивните права?

Сметаме дека ние како деца можеме и треба да придонесуваме во заштитата како на нашите така и на правата на другите деца. Меѓутоа дали тоа децата го прават?

Од 66% до 75% од децата ги бранат своите ставови со цел да ги заштитат своите права во семејството, училиштето и на улица. Меѓутоа од 16% до 18% од децата не се осмелуваат да прозборат и на тој начин да придонесат за заштита на детските права без разлика за која средина станува збор.

Сметаме дека молчењето и повлекувањето на децата се должи на нивниот карактер, начинот на воспитување, притисокот од страна на родителите, стравот што се јавува кај децата и во зависност од општествените карактеристики и норми во нивната средина.

Покрај тоа што дури 73% од децата покажуваат интерес за вклучување во активности кои би придонеле за заштита на детските права (како што е „вклучување на сите деца во образовниот процес“) сепак само 29% ја имале можноста да се вклучат во овие активности.

Сметаме дека ова се должи на малубројните активности како и на неинформираноста на децата за нивното постоење.

VII. Квалитет на живот

За да се развие едно дете во активен и успешен млад човек, квалитетот на живот има многу големо влиание. Земајќи го во предвид овој факт, во анкетата која ја спроведовме поставивме неколку прашања чија цел беше да дознаеме како децата го оценуваат нивниот квалитет на живот.

Беше поставено прашањето „Дали децата добиваат доволно информации за теми и настани кои се од областа на културата?“

На ова прашање позитивно одговориле 69% за разлика од 15% кои одговориле негативно. Овој процент покажува дека речиси 3/4 од децата се информирани за културните збиднувања во нивниот град што е сосема позитивно.

Како и да е потребна е поголема фреквенција на културни настани, како и организација на културни и уметнички настани конкретно насочени кон младата популација.

Следно беше поставено прашањето „Дали децата лично добиваат информации од областа на здравствената заштита?“

Со ДА одговориле 70% додека со НЕ одговориле 13%. Оваа прашање без одговор го оставиле 17% од испитаниците. Во однос на полот се покажа дека девојчињата се повеќе информирани за оваа тема односно 76%, за разлика од машките 68%.

Ова е добар процент на информираност, но сметаме дека состојбата може уште повеќе да се подобри преку постоење на постојани укилишни лекари кај кои децата можат да се обратат доколку им е потребна лекарска помош, грижа и совети. Овој предлог произлегува од тоа што државата се обрзала на

некое дете да му овозможи пристап до здравствени медицински сервиси.

Од областа на спортот (70.5%) од децата одговориле дека добиваат информации за прашања кои се од нивни интерес, а се од областа на спортот. Како и да е, многу деца не спортуваат и не се вклучени во никакви други активности од областа на социјалниот живот.

Наша препорака е под итно менување во пристапот кон децата поврзан со спортот и спортските активности, со цел тие да водат поактивен и поздрав живот.

На прашањето „Дали добиваш доволни информации за прашања кои се од твој интерес од областа на детските права?“, 65% од испитаниците одговориле со ДА. Ова е податок што не се вклопува со една друга важна информација дека дури 73% од децата на прашањето „Кои детски права ти се познати?“ не одговориле ништо.

Зошто постои оваа контрадикција не може да со сигурност да се потврди, но очигледно голем дел од децата не се свесни односно не ги познаваат своите права.

Од сите овие прашања заклучивме дека децата ***најмалку добиваат информации за прашањата кои се од нивни интерес а се од областа на сексуално образование.*** Само 40% од децата одговориле потврдно на оваа прашање.

Ова ни говори дека децата се многу малку запознаени со таа тема што претставува голем пропуст бидејќи колку помалку развиена свест кај децата, толку полесно е да бидат злоупотребени или искористени за несоодветни цели.

Затоа сметаме дека во овој дел државата во иднина мора да посвети многу поголемо внимание, преку воведување на сексуалното образование во образовните програми.

Исто така ги запрашавме децата „Дали добиваат доволно информации за прашања од областа на зависно-штетното влијание во никотинот, алкохолот и дрогата?“. Со ДА одговориле 57% што значи дека останатиот дел од децата не се информирани.

Можеби поради тоа младите односно децата почнуваат со пушење, пиење алкохол или користење на некоја дрога што претставува голема закана за нивното здравје.

Наша препорака е да постојат отворени дебати на некои вакви теми како и кампањи со цел да се подигне свеста кај децата и младите.

VIII. Посебни напомени

Покрај сите теми опфатени во нашата анкета сметаме дека во засебен дел треба да се напоменат и следните:

Деца исклучени од училиште

Во последните неколку години беа спроведени значајни реформи во областа на образованието. Покрај Законот за задолжително основно беше воведен и Законот за задолжително средно образование пропратен со многубројни кампањи. Сето тоа резултира со досега најголем број на деца кои го продолжиле основното образование.

Меѓутоа според последните податоци на Владата (објавени во 2005 година) во Македонија постојат околу 18 500 деца кои се целосно исклучени од училиште.

Станува збор за навистина голема бројка во која најголем удел имаат ромските деца. Најчесто причина за тоа е непријавување во матичната книга на родените веднаш по раѓањето, со што тие не го стекнуваат правото на идентитет.

За да можат да бидат вклучени и овие деца во образовниот процес, потребно е државата да изнајде механизми за лоцирање и евидентирање на новородените деца и да ја забрза постапката за стекнување на идентитот на оние деца кои тоа навреме го немаат сторено.

Исто така, сметаме дека треба да се ангажираат социјални работници кои ќе работат со нивните родители.

Квалитетно образование

Еден од поголемите проблемите кој се јавува во училиштето е ниското ниво на квалитет на образование.

Наставните планови во основното образование се со обемни содржини, несоодветни на возраста на децата и изобилуваат со многу податоци. Една лекција вообичено содржи минимум 10 до 20 нови, непознати зборови. 12 задолжителни предмети во едно одделение, кои во текот на седмицата се присутни во распоредот со најмалку два часа седмично, бараат од децата на 10-годишна возраст паметење на многу нови податоци. Проверката на знаењето се сведува на усно одговарање со повторување на меморираните податоци.

Дополнителните часови и секциите во основните училишта многу ретко се одржуваат. Децата многу често одат во приватни училишта за странски јазици или

пак мора да земаат приватни часови по математика и други предмети, а нашите родителите ја плаќаат секоја услуга.

И дополнителните часови потребни за учениците со послаб успех многу ретко се одржуваат и не претставува редовна пракса.

Во средните училишта наставните програми се застарени, нема доволно современи средства за реализирање на наставата (посебно за стручните училишта), нема максимално ангажирање и вложување од страна на професорите (наставниците), постои корупција и незаинтересираност.

Ова ни покажува дека членот 29 од Конвенцијата на правата на детето не се почитува во целост и мал е бројот на децата кои имаат можност сами да ги развиваат нивните способности и таленти, но ретки се и тие кои знаат кои способности и таленти ги имаат.

Програмата за **талентирани деца** во Македонија се остварува многу ретко. Организацијата Народна техника не работи со полн капацитет. Натпреварите по одредени предмети и за одредено одделение се многу ретки. Децата немаат форми за дополнување и верифицирање на дополнителното знаење.

Ние мислиме дека државата може да ги реши горенаведените проблеми, само треба да вложува повеќе од буџетот во образованието и да ангажира построги инспекции во училиштата.

Деца со посебни потреби

Сите држави членки на Конвенцијата за правата на детето се должни да ги почитуваат и обезбедуваат детските права за секое дете без каква било дискриминација, па и без дискриминација заснована врз онеспособеноста.

Но и покрај тоа училиштата во кои учат 71% од испитаниците не се пристапни за лица со хендикеп. Оваа непристапност за децата со хендикеп меѓудругото го оневозможува и нивното вклучување во училиште. Со тоа тие или ќе започнат да се вбројуваат во деца исклучени од училиште или пак нивните родители ќе бидат принудени за нивно вклучување во некое од приватните училишта. Цените на школување во приватни училишта се движат од 1000 до 5000 евра по една училишна година, додека просечниот личен доход во Република Македонија изнесува до 350 евра.

Сметаме дека ова е мошне сериозен проблем за кој нашата држава треба да изнајде решение во што можно поскоро време.

Непочитување на детските права

На прашањето: „Кои права не се почитуваат во твоето семејство?“ 60% од испитаниците одговориле дека тоа е правото на приватност, 32% правото на сопствено мислење, додека пак 7% одговориле дека тоа е правото на образование.

Во нашето истражување вклучивме прашања поврзани со правата на децата во училиштето. На прашањето: „Дали тебе лично ти се случило твојот професор/професорка да не ги почитува твоите права?“ 30% одговориле со „да“, додека 33% одбиле да одговорат.

На прашањето: „Дали тебе лично ти се случило твоите другари да не ги почитуваат твоите права?“ 28% одговориле потврдно, додека дури 32% го оставиле прашањето neodговорено, најверојатно бидејќи не биле сигурни дали им се прекршени нивните права.

IX. Заклучоци

1. $\frac{1}{3}$ од децата тврдат дека професорите (наставниците) не ги почитуваат нивните права. Сметаме дека тоа е голем проблем поради тоа што децата од професорите учат и од предавања и од нивните постапки во секојдневниот живот.
2. Најнепочитувани права во семејствата се правото на приватност ($\frac{3}{5}$) и правото на сопствено мислење ($\frac{1}{3}$).
3. $\frac{1}{5}$ од децата се изложени на семејно насилство, а кај 2,3% од нив тоа се случува секојдневно.
4. Половина од децата тврдат дека во нивното училиште има насилство. Од нив 14% се изјасниле дека тоа се случува секојдневно. На 14,5% од испитаниците професорите (наставниците) вршеле физичко насилство врз нив. Според нас, физичкото насилство професорите (наставниците) го сметаат за ефикасна педагошка мерка па затоа го применуваат и сметаат дека би можело да се толерира.
5. $\frac{2}{3}$ од децата се изјасниле дека постои насилство на улиците, а $\frac{1}{5}$ од нив тврдат дека тоа се случува секојдневно. $\frac{1}{3}$ од испитаниците биле лично физички нападнати. Од овие податоци може да се заклучи дека Безбедноста на улиците е на многу ниско ниво.
6. Од $\frac{1}{5}$ до $\frac{1}{3}$ од децата се изјасниле дека тие лично извршиле физичко и/или психичко насилство во семејството, во училиштето и/или на улиците.
7. Од $\frac{1}{6}$ до $\frac{1}{3}$ од децата одбиле да одговорат на прашањето: „Дали биле изложени на некој вид насилство ?“. Причината за тоа ја гледаме во стравот отворено одговорат на ваков тип прашање.
8. Само 21,5% од децата се обратиле некаде кога им било повредено некое право, а најмногу доверба децата имаат во нивните родители на кои за помош им се обратиле 50%.

9. Само 6% од децата се запознаени со некој СОС-телефонски број каде би можеле да се обратат за помош, а 1/3 од нив им се обратиле за некој проблем.
10. Само 166 од 2234 испитаници ги знаат броевите на советувалицата за дрога.
11. Правото на еднаквост (без дискриминација) е едно од најмалку познатите права (2%). Децата се чувствуваат дискриминирани по повеќе категории и тоа: возраста (44%), јазикот (19%), етничката припадност (17%), пол (16%), вероисповед (15%) и раса (9%).
12. Најмногу дискриминација се случува во градот Тетово, по основа на јазик, етничко потекло, пол, вероисповед, социјално потекло и раса, како и во градот Кичево врз основа на возраст, етничко потекло, пол, вероисповед и раса, но најмалку заради социјално потекло.
13. Девојчињата се чувствуваат поддискриминирани од момчињата заради возраста и полот, додека обратното важи за јазик, етничка припадност, вероисповед и раса.
14. Гледано по возраст најмногу дискриминација има кај учениците од петто одделение (по основ на возраст и вероисповед) и прва година средно (по основ на етничка припадност и јазик), а најмалку во трета година средно. Слично како и на основа на социјално потекло, така и за етничко потекло (национална припадност), дискриминацијата во основните училишта се движи од 13% до 23%, а во средните училишта од 20% до 33%.
15. Децата се дискриминирани најмногу од страна на своите врстници (77%), а помалку (29%) од страна на професорите.
16. Во некои од училиштата се дискриминирани и децата со хендикеп, бидејќи не постојат услови за нивно вклучување во редовната настава, при што се прекршува нивното право на образование.
17. $\frac{3}{4}$ од децата не ги знаат своите права, а од оние што ги знаат најпознато право е правото на воспитување и образование на мајчин јазик, додека најмалку познато е правото на еднаквост (без дискриминација).

18. 4/5 сметаат дека правата на детето ги вклучува и неговите одговорности. Тие сметаат дека одговорност е да ги извршуваат сопствените обврски и да се однесуваат со почит кон другите.
19. Децата се здобиле со информации за своите права благодарение на училиштето, телевизијата, домот и од невладините организации.
20. ½ од децата слушнале за Конвенцијата за правата на детето од истите извори од кои се запознале со своите права.

X. Наши препораки

1. Државата преку релевантите институции мора да преземе соодветни мерки со кои ќе ја гарантира безбедноста на децата во секојдневниот живот.
2. Активно промовирање на мировно образование и вклучување во редовниот наставен процес со цел намалување на високата стапка на дискриминација и насилство меѓу врсниците.
3. Државата да изнајде форми за поддршка на детски/младински клубови (асоцијации, друштва) во училиштата и граѓанските организации, каде што ќе се промовира и поттикне детското учество.
4. Овозможување на современи и професионални услови за квалитетно совладување на наставните содржини во образовниот процес.
5. Преку државните кампањи и преку медиумите децата треба да се охрабруваат да го пријавуваат насилството и каков било друг вид на прекршено право.
6. Државата да изнајде форми за масовно информирање за детските права кај сите категории граѓани (деца, родители, образовен кадар и професионалци од сите релевантни институции).
7. Државата да воведо закон за безбедно користење на интернетот од страна на малолетници (кампањи за безбедно користење во училиштето и преку медиумите).
8. Во секое училиште да има лекар по општа пракса и заболелкар.

9. Државата да изнајде механизми за искоренување на просењето на децата по улици како начин на снабдување со средства за живот.
10. Воведување на построги мерки за заштита од несоодветни содржини за возраста и психофизичкиот развој на децата во медиумите и другите информативни служби.
11. Построго спроведување на Законот за забрането продавање на алкохол и цигари на малолетни лица, посебно во помалите градови и забрана за продажба на какви било порнографски материјали на јавни места достапни за децата.
12. Соодветно работење на стручните служби во училиштата (педагози и психолози) и проширување на тимовите со социјални работници и дефектолози.
13. Државата треба да изнајде поадекватни форми со кои ќе ги запознае децата за постоењето, работата и улогата на центрите за социјални работи, СОС-телефонските броеви и Народниот правобранител каде би можеле да се обратат за каква било помош.
14. Државата да изнајде механизми за лоцирање и евидентирање на новородените деца Роми и да ја забрза постапката за стекнување на нивниот идентитет за оние кои тоа навреме го немаат сторено за да можат и тие деца да бидат вклучени во образовниот процес.

XI. Препораки од други деца

ОБРАЗОВАНИЕ

*Спроведување на Законот за задолжително средно образование кај учениците од албанска припадност.

*Воведување на Совет на ученици во основните и средните училишта преку кој учениците ќе можат да ги искажат своите потреби и да комуницираат со наставниците.

- *Отворени денови за дружење на децата, родителите и наставниците.
- *Организирање на повеќе еднодневни екскурзии надвор од земјата за спознавање на нови искуства од учениците.
- *Воведување на визуелен материјал во училиштата со што ќе се разбие монотонијата и ќе биде постигнат поголем успех од страна на учениците.
- *Часовите да траат по 30 минути.
- *Посовремена опрема во училниците вклучувајќи ТВ, клима, ДВД.
- *Да се воведат практика во образованието со убаво опремни кабинети и простории каде децата би можеле да се здобијат со трајни знаења.
- *Со Законот кој гласи „Бесплатни учебници за учениците од средните и основните училишта“ да не се исклучени учениците од стручните училишта, бидејќи со тоа се врши дискриминација врз истите со нецелосно реализирање на тој закон.
- *Да се намали фондот на часови и да се отстранат непотребните предмети, односно да се даде слобода на учениците да бираат што сакаат да учат.
- *Да се обезбедат подобри услови каде што ќе се одвива образовниот процес, особено за лица со посебни потреби.
- *Учење по 5 наставни предмети во зависност од понатамошното школување на детето.
- *Овошје за секој на училишните одмори.
- *Дополнителни часови за дружење и дебатирање на децата на тема „ Детски права“.
- *Следење на наставата преку интернет и компјутер.
- *При завршување на учебната година, книга за секој ученик со примерно поведение.
- *Право на здрава исхрана во училиштето - поголеми одмори, укинување на газирани пијалоци, укинување на FAST FOOD, воведување овошје, зеленчук и сл. што не ги уништува децата.
- *Да не ги учиме саботите што ги заменуваме за денот на дрвото.

*Воспоставување на мрежа на соработка со странски земји со што ќе се овозможи реализација на размена меѓу учениците со цел да се пренесат образовни искуства од една во друга земја.

*Подобри услови за школување во руралните средини.

*Секое училиште да има обезбедување за да бидат децата посигурни за време на наставата (Кичево).

ЗДРАВСТВО

*Здравствено одделение сместено во секое училиште.

ДИСКРИМИНАЦИЈА

*Воведување на визуелен материјал во училиштата со што ќе се разбие монотонијата и ќе биде постигнат поголем успех од страна на учениците.

*Организирање обуки за професорите на тема „Сите деца се еднакви“, со цел да престанат нивните поделби, кои најчесто се базирани на финансиската состојба и углед на родителите на децата.

*Организирање повеќе активности (трибини, дебати, семинари, спортски активности) каде ќе се дружат деца од различни ентитети.

ЕДУКАЦИЈА

*Одржување на локални трибини и дебати каде што самите деца би ги презентирале своите лични мислења во врска со секојдневните проблеми што н & окружуваат.

*Едукација на сите граѓани за детските права и нивната важност со цел да се обезбеди подобра средина за здрав развој на децата.

МЕДИУМИ

*Да се намалат насилните програми, вести и филмови на ТВ.

ДРУГО

*Во нашиот град (Кичево) децата немаат ниту едно место за рекреација и за играње. Сакаме да се изградат детски паркови и игротеки.

*Воведување на закон за забрана на присилување на малолетните Роми за просење и ослободување од училиште поради извршување на домашни и неважни активности од страна на нивните старатели.

*Да постојат санкции за секој возрасен што не им дозволува на децата да си играат и им ги дупчат топките.

*Да им се овозможи на децата да ја искажат и покажат својата креативност.

*Да се доаѓа полесно до информации кои ги интересираат децата..

*Сакаме во Европа под нашето уставно име.

*Построги закони во однос на продавање цигари и алкохол како и одредено време на излез за деца под 18 год.